

1. Podporujeme učitele a školy v učení venku v přírodě

Analýza bariér ukázala, že nedostatek sebedůvěry učitelů pro učení venku v přírodě a nedostatek zkušeností s ním jsou kritické překážky bránící jeho dalšímu rozšíření.^{91, 21} Abychom tyto překážky eliminovali, je třeba se zaměřit na potřeby, motivaci a vlastní výuku učitelů.

1.1 Podporujeme učitele přímo v jejich plánování, realizaci a reflexi výuky venku v jejich škole.

Je třeba přesunout podporu pedagogů především do reálného prostředí jejich škol. Musíme se naučit pomáhat učitelům a ředitelům škol výuku venku plánovat a organizovat, provádět a rozšiřovat, propojovat s další výukou ve škole a vyhodnocovat. Potřebujeme připravit vybrané zkušené učitele a další vzdělavatele pro tuto konzultační roli v dalších školách.

1.2 Nahraďme krátké semináře o učení venku účinnějšími postupy vzdělávání pedagogů.

Klasické další vzdělávání pedagogických pracovníků (DVPP) je málo účinné.^{93, 106, 107} Musíme je doplnit o dlouhodobější formy vzdělávání zahrnující postupy jako je mentoring, koučing, kolegiální podpora učitelů, společné plánování a reflexe výuky, párové učení či setkávání a výměna zkušeností při síťování učitelů a škol.

1.3 Vytvořme a zpřístupněme kvalitní a snadno použitelné učebnice, lekce a materiály pro výuku venku.

Mnohé materiály již existují. Jsou však různé kvality a často nejsou snadno dostupné. Existující materiály je třeba rozšířit o další především s ohledem na to, aby umožnily výuku venku nejen v přírodních vědách, ale také v dalších vzdělávacích oblastech, aby byly určeny pro žáky různého věku a aby podporovaly jejich aktivní zapojení ve výuce. Lekce založené na výuce venku je také třeba doplnit do běžné používaných učebnic.

1.4 Zlepšme nabídku vzdělávacích programů odehrávajících se nebo podporujících výuku v přírodě od externích organizací.

V současnosti jsou poskytovány skvělé programy, ale i služby sporné kvality. Je třeba podpořit především další vývoj, evaluaci a větší rozšíření ověřených pobytových a dlouhodobých vzdělávacích programů pro žáky, protože krátké programy mají nejisté dopady.^{96, 223} Zároveň je nutné pracovat na větším propojení těchto programů s výukou ve škole formou dlouhodobější spolupráce jejich poskytovatelů s učiteli.

1.5 Zajištěme, aby se příprava pro učení venku promítla do pregraduálního vzdělávání učitelů.

Je vhodné, aby se studenti učitelských oborů již na vysokých školách připravovali na výuku venku přinejmenším v takovém rozsahu jako na výuku ve třídě. Venku se nabízí jedinečné učební prostředí s jedinečnými přínosy pro žáky, učit v něm však vyžaduje specifické znalosti a dovednosti.

2. Zpřístupňujeme informace o přínosech učení venku veřejnosti

Informace o smyslu, přínosech, příležitostech a překážkách spojených s učením venku v prostředí musí být přístupné (fakticky i svou formou) učitelům, ředitelům škol, ale také úředníkům, odborníkům ve vzdělávání a rodičům. Aby učitelé více učili venku, musí v tom vidět smysl a rozumět souvisejícím příležitostem a překážkám. Výuku venku navíc mohou jen obtížně dělat, pokud ji nepodporuje jejich sociální okolí – kolegové, ředitelé škol i rodiče.

2.1 Představujeme učení venku jako účinnou cestu k lepšímu vzdělávání žáků.

Je potřebné, aby učitelé a celá odborná veřejnost porozuměla tomu, že větší rozšíření výuky venku v přírodě v českých školách nepřinese jen zpestření výuky, ale představuje významnou příležitost pro celkové zlepšení spokojenosti, motivace, chování, zdraví a vzdělávacích výsledků žáků. Učení venku nesmí být vnímáno jako něco navíc, ale jako vhodná cesta, jak naplnit již stanovené při-

ority ve vzdělávání, včetně podpory učení každého žáka či přiblížení učení reálnému světu.

2.2 Rozvíjíme původní český výzkum o dopadech, překážkách a rozšiřování učení venku.

Je dobré zakládat plánovaná a prováděná opatření na existujících důkazech, nikoli na našich přesvědčeních a názorech. Potřebujeme více kvalitního výzkumu, který nám bude poskytovat průběžné informace o přínosech a překážkách učení venku u nás, stejně jako o dopadech snah na jeho větší rozšíření.

2.3 Popularizujeme informace o učení venku a jeho šíření v českých školách.

Téma vyzaduje větší publicitu, aby se s ním seznámila široká veřejnost a přijala učení venku v přírodě jako běžnou součást vzdělávání. Vedle odborněji zaměřených konferencí a publikací bude třeba také prezentace příkladů dobré praxe formou popularizačních článků, videí, rozhovorů apod.

3. Oficiálně uznejme učení venku a odstraňme systémové bariéry

Dalšímu rozšíření učení venku pomůže, pokud ho více podpoří také Ministerstvo školství mládeže a tělovýchovy a jím zřízené organizace. Větší legitimitu učení venku dosáhneme jeho zakotvením v českých kurikulárních dokumentech. I to však nemusí stačit, pokud neodstraníme další hlavní existující systémové bariéry.

3.1 Popišme ve státních kurikulárních dokumentech učení venku v přírodě jako plnohodnotný a přínosný způsob vzdělávání v různých vzdělávacích oblastech.

Státní program environmentálního vzdělávání, výchovy a osvěty a environmentálního poradenství na léta 2016–2025 formuluje své Opatření 5.2.2 takto:¹⁸¹

Popsat v kurikulárních dokumentech (RVP) výuku v terénu a v přímém kontaktu s přírodou jako plnohodnotný a nepominutelný způsob vzdělávání ve školách všech stupňů. Odpovídá: MŠMT. Spolupráce: MŽP. Termín: v rámci aktualizací RVP, do r. 2018. Indikátor: aktualizované RVP, promítnutí do ŠVP (% škol dle šetření ČSf).

V době probíhajících revizí RVP nezbývá než tento požadavek znovu zopakovat. Dodát můžeme jen to, že bude vhodné výslovně uvést užitečnost výuky venku pro zvyšování kvality vzdělávání v různých vzdělávacích oblastech, nikoliv jen v oblasti přírodovědné.

3.2 Snižme rozsah očekávaných výstupů vzdělávání, aby jejich naplňování mohlo probíhat aktivními metodami učení.

V rámci probíhajících revizí RVP bude vhodné také omezit šíři a podrobnost očekávaných výstupů učení a posílit jejich vazbu na hlavní cíle vzdělávání – podporu žáků, aby se stali autonomními osobnostmi, tvořivými inovátory, odpovědnými občany a celoživotně se učiteli jedinci.¹⁴⁵ I díky tomu budou učitelé ve školách moci upustit od stále převažující frontální výuky a více se zaměřit na metody aktivního učení žáků, včetně různých podob učení venku, mimo budovu školy.

3.3 Usnadňme učitelům spojování hodin, propojování předmětů a společnou výuku.

Převládající organizace výuky v 45minutových hodinách je další setrvávající překážkou pro rozšíření výuky venku a jiných aktivizujících učebních metod. Bude prospěšné při revizích RVP maximalizovat možným způsobem umožnit jinou, efektivnější organizaci výuky a usnadnit školám například spojování hodin, propojování předmětů a společnou výuku učitelů.

4. Udělejme demonstrační projekt podporující učení venku

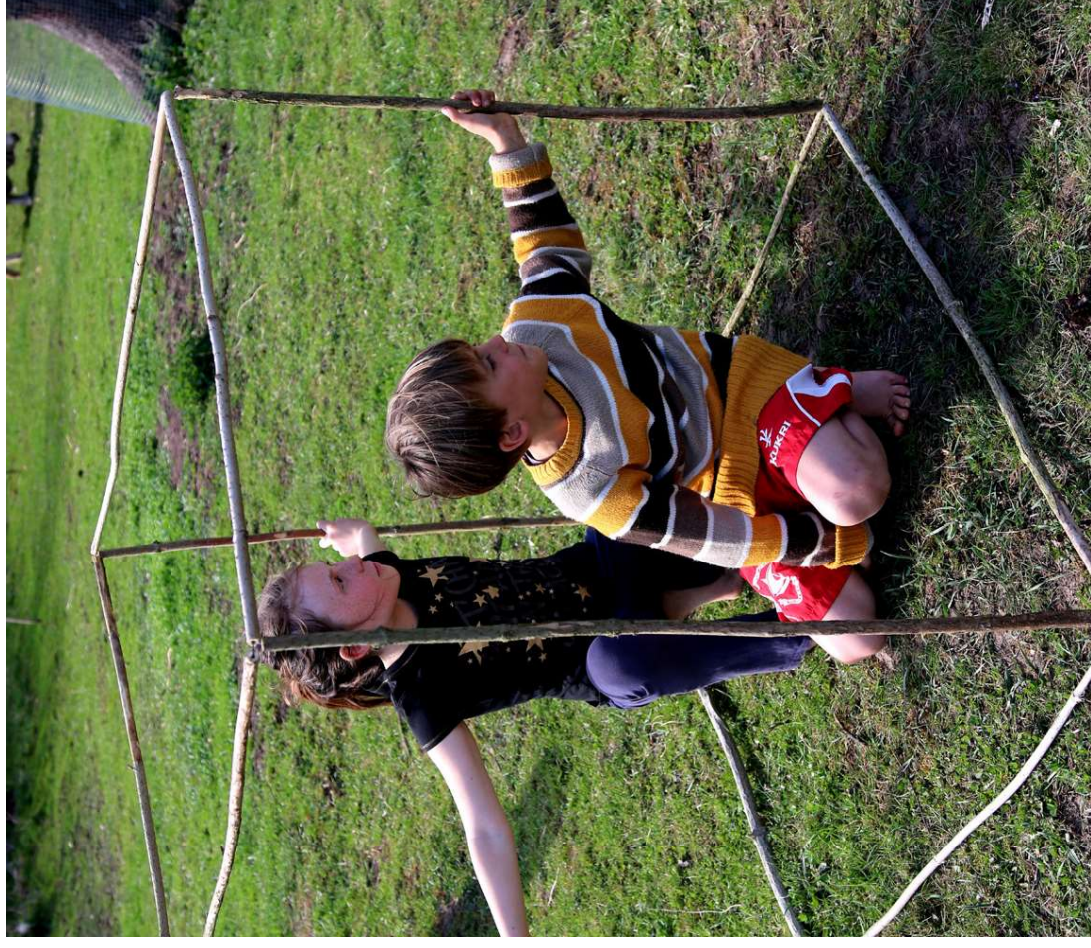
U skutečného víceletého ukázkového projektu značného rozsahu se osvědčilo například v Anglii (představení projektu je na straně 80). Takový projekt může sledovat celou řadu cílů a propojovat výše uvedená doporučení.

Může zejména

- podporovat učitele a ředitele škol v zavádění a rozšiřování výuky venku jako přístupu na zlepšení vzdělávání žáků,
- zkoušet a ověřovat vhodné způsoby podpory a vzdělávání učitelů přímo ve školách, včetně vzájemné kolegiální podpory učitelů.
- výzkumně vyhodnocovat dopady učení venku na žáky a učitele, překážky spojené s výukou venku a účinnost podpory učitelů,

- sdílet a popularizovat příklady dobré praxe ze zapojených škol.

Doporučujeme realizaci projektu s časovým horizontem 4–5 let, který umožní patřičnou přípravu, pilotáž zvolených přístupů na menším vzorku škol, jejich rozšíření na větší počet škol v zemi a kvalitní zdokumentování a vyhodnocení výsledků. Vhodnou strategií může být také spojení organizací různého typu do realizace projektu, mimo škol především zástupců státních institucí, univerzit, soukromého sektoru a nevládních organizací působících v terénu.

5. Podporujeme úpravy školních zahrad a jejich plné využití

Vhodně uzpůsobená školní zahrada ulehčuje učitelům výuku venku, protože představuje nejbližší, důvěrně známé a bezpečné přírodní prostředí. Řada škol ale na své zahradě neučí nebo zdáleka nevyužívá veškerého potenciálu pro výuku žáků, který je s ní spojený.

Z tohoto důvodu je třeba podporovat nejenom úpravu zahrad, ale ruku v ruce s tím

- důkladné plánování, jak bude zahrada využívána ve výuce, o přestávkách a ve volném čase dětí, a jak bude probíhat údržba zahrady,
- rozšíření metod na plnohodnotné zapojení žáků do plánování a proměny školní zahrady a smysluplné péče o ni,

- navrhování vhodného designu zahrad, aby obsahovaly příhodná místa a různorodá prostředí pro výuku, odpočinek i hru žáků,
- šíření nových výzkumných poznatků o vhodném typu a rozložení zeleně pro zvýšení jejího vlivu na obnovení pozornosti žáků,
- vzdělávání učitelů, jak v zahradě učit různé předměty.

Doporučujeme proto pokračovat v existujících programech na podporu výstavby a úprav přírodních školních zahrad (především výzvy v rámci Národního programu Životní prostředí) a nejlépe je o výše uvedené cíle a zaměření činnosti dále doplnit.

10 + 1 doporučení, jak zavádět učení venku na úrovni školy

1. Začněte s málem a postupně přidávejte.

Zkuste opakovaně učit venku pár aktivit. Vy i žáci si musíte na výuku venku nejprve zvyknout. Postupně přidávejte celé hodiny, chodte ven častěji a na delší dobu.

2. Využívejte školní pozemek a blízké okolí.

Zmapujte si, jaké příležitosti pro učení nabízí školní zahrada a nejbližší okolí školy. Preferujte přírodní prostředí, ale učit se dá i v betonové džungli.

3. Správné pomůcky? – Nic zvláštního nepotřebujete.

Jistě by se hodil nový mikroskop... Jenže se obejdete i bez něj. Návodů, jak si většinu pomůcek vyrobit s žáky najdete na: www.ucimesevenku.cz/pomucky-ven.

4. Nejeďte v tom ve škole sami/y.

Podle vašich ambicí buď utvořte tým nakloněných učitelů, nebo zapojte celou školu. Pravidelně sdílejte a pomáhejte si. Snažte se získat podporu vedení školy.

5. Propojujte výuku venku a uvnitř.

Využívejte prostředí venku pro obohacení toho, na čem pracujete ve třídě. Připravte se na to s žáky předem a přineste si zvenku podněty, které ožijí další výuku.

6. Vyhledávejte zdroje inspirace a příležitosti k dalšímu vzdělávání.

Zkoušejte to, co se osvědčilo jiným. Mnoho nápadů, připravených lekcí a rozcestníků k dalším programům a seminářům naleznete na www.ucimesevenku.cz.

7. Vytvořte si podpůrnou síť.

Spolupracujte s lidmi mimo školu, rodiči, místními znalci přírody a okolí, specializovanými organizacemi (ekocentra, lesní správy, farmy...). Zapojte je do výuky.

8. Udělejte učení venku oficiálním.

Plánujte učení venku předem a vytvořte si pro něj prostor v rozvrhu. Zpracujte ho do vašich plánů výuky a do dokumentů školy. Vysvětlete výhody rodičům.

9. Umožněte žákům být venku o přestávkách.

Nebo alespoň o velké přestávce a pauze na oběd. Hodně tím podpoříte regeneraci žáků pro další výuku a jejich celkovou spokojenost se školou.

10. Vyhodnocujte pokrok a sdílejte úspěchy.

Dokumentujte vaše aktivity venku. Ukazujte ostatním, co se vašim žákům venku podařilo (fotky, práce žáků apod.). Reflektujte, co se vám daří a kde máte rezervy.

A navíc: Buďte trpěliví a mějte z učení venku stále radost.

Plně zapojit výuku venku do své praxe a do života školy trvá několik let. Nespěchejte na sebe ani na druhé. Užívejte si i malá vítězství.

Tato doporučení byla vytvořena s využitím zkušeností z platformy *Učíme se venku*,²⁰⁷ závěrů projektu *Natural Connections* (více na straně 80)¹⁹⁰,²⁴⁴ a výzkumu *Closing the Achievement Gap* (více na straně 18)¹²⁶

Závěr

Není na co čekat

„Škola je nudná, protože tam musíš sedět a učit se nudným způsobem. Ale když jdeme ven ze školy, tak je to fakt zábava. A přesto se něco učíme... a vlastně to děláme a objevujeme místo toho, aby nám to někdo řekl.“

— žák⁵³

V roce 2010 vydala Organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj (OECD) publikaci *The Nature of Learning: Using Research to Inspire Practice*, popisující povahu vzdělávání potřebného pro 21. století.⁵⁵ Kolektiv více než 20 autorů shrnul rozsáhlý výzkum o učení a jeho výsledky a propojil je s předpoklady danými výzvami, kterým budou lidé čelit ve svých životech a ve své práci ve 21. století. Autoři této publikace mimo jiné vyzývají k vytváření inovativních učebních prostředí a k takové kombinaci „učení s průvodcem“, „akčního učení“ a „experimentálního učení“, která povede k „sebeřízenému, celoživotnímu učení“. Volají po autentickém učení v situacích ze skutečného světa a života lidí. Vyzdvihují důležitost vidět spojení mezi naučeným a realitou, použít naučené v nových situacích či řešit problémy reálného světa. Doporučují učení ve skupině, badatelské přístupy, projektovou a problémovou výuku nebo učení spojené s prováděním praktické pomoci místní komunitě. To jsou doporučení expertů OECD, žadatelů ných vzdělávacích anarchistů ani zelených fanatiků. Vzdělávací strategie hojně používané při učení venku odpovídají neefektivnějším popsaným vzdělávacím strategiím pro budoucnost.

Na co ještě máme čekat?

*„Ještě se toho potřebujeme hodně dozvědět...
Ale víme dost na to, abychom mohli jednat.“*

— Howard Frumkin a Richard Louv⁸⁴

*„Žáci potřebují příležitosti pro rozvoj vyšších úrovní myšlení...
skrze badatelské přístupy v komplexních a smysluplných projektech...“*

— Hanna Dumont a kol., OECD⁵⁶

V naší analýze jsme se probrali značným objemem studií a odborné literatury z různých koutů světa, vedle České republiky také z Německa, Dánska, Švédska, Norska, Anglie, Skotska, Turecka, USA, Austrálie či Nového Zélandu. Seznámili jsme se s výzkumnými důkazy prokazujícími, že učení venku v přírodě posiluje motivaci žáků k učení, rozvíjí jejich personální, sociální a občanské dovednosti, zlepšuje jejich chování a vzdělávací výsledky v mnoha předmětech. Viděli jsme, jak dokonce i samotný výhled na stromy a pobyt v přírodním prostředí zlepšuje soustředění žáků a jejich učení. Sledovali jsme, jak učení venku motivuje a uspokojuje také učitele a nabízí jim učební prostředí, ve kterém může výuka být názornější a rozmanitější a více odpovídat potřebám a zájmům mnoha dětí.

Je jisté, že zatím nevíme všechno. V příštích letech a desetiletích nám výzkum pravděpodobně přinese posouzení čistého dopadu učení venku v přírodě na akademický výkon,¹⁰ hlubší porozumění jeho vlivu na rozvoj mozku¹⁴ nebo doporučení, jak přírodu žákům nejlépe „dávkovat“.⁸ Můžeme se těšit na další upřesnění našich znalostí a nové vzrušující objevy. Přesto už dnes platí to, co Howard Frumkin a Richard Louv v podobné souvislosti shrnuli slovy: *„Ještě se toho potřebujeme hodně dozvědět... Ale víme dost na to, abychom mohli jednat.“*⁸⁴ A dnes to platí ještě silněji, než když to napsali před 11 lety.

Víme dost na to, abychom mohli jednat. Není na co čekat.

Poděkování

Mnoha lidem vědčím za pomoc a podporu a tato publikace by bez nich nemohla vzniknout.

Rád bych alespoň některým z nich na tomto místě poděkoval a omlouvám se mnoha dalším, na které zde nezbývá místo nebo jsem je uvést opomněl.

Nápad podrobně zmapovat benefity a bariéry spojené s terénní výukou v odborné literatuře se zrodil v pracovní platformě organizací podporujících učení venku při brainstormingu, co vše musíme udělat, aby se učení venku v přírodě mohlo rozšířit jako běžná součást výuky ve školách v České republice. Jsem vděčný svým kolegům, jmenovitě Martinovi Křížovi z Chaloupek, Jirkovi Vorlíčkovi z Lipky, Jitce Přerovské z Nadace Proměny Karla Komárka a Michalovi Medkovi z Kaprálova mlýna za jejich důvěru, že budu schopný takovému úkolu dostát.

Děkuji za laskavou podporu Ministerstva životního prostředí (MŽP), které mi umožnilo na této publikaci pracovat a vydat ji. Velice si cením toho, že MŽP bere vážně téma kontaktu lidí s přírodou a podniká cenné kroky, jak tento kontakt předešším u dětí posilovat. Mirek Novák z ministerstva mě doprovázel v celém procesu tvorby, patřil mezi první čtenáře hrubého rukopisu a dal mi cenná doporučení na jeho další úpravy.

Velké poděkování patří recenzentům této publikace a dalším lidem, kteří poskytli svůj drahocenný čas, přečetli si první verzi textu a hojně ji připomínkovali. Jan Činčera z Masarykovy

Univerzity v Brně mě opakovaně upozorňoval na místa, kde moje snaha o popularizaci sklouzává až k přílišnému zjednodušování. Jakub Holec z Národního ústavu pro vzdělávání mě přiměl znovu promyslet a částečně upravit pasáže o kurikulu a zakončení terénní výuky v rámcových vzdělávacích programech. Jana Nováčková, spoluautorka konceptu *Respektovat a být respektován*, mne vedla k hlubšímu porozumění souvislostem mezi učním venku a vnitřní motivací a seberežimným učním. Šárka Miková, psycholožka a velká propagátorka *Teorie typu*, mi pomáhala si více uvědomit, jak učení venku v přírodě naplňuje různorodé potřeby různých typů dětí. Hana Mikulicová z Lipky, Barbora Semeráková a Viki Vlachová z TEREZY a Hanka Kožíšková z Gymnázia Kadaň mi poskytly především důležité praktické připomínky a odhalily mnoho míst, kde byl text málo srozumitelný, nevhodně formulovaný anebo přímo obsahoval stylistické či gramatické chyby.

Za grafickou úpravou publikace stojí studio Voala. Děkuji Janu Šimsovi a Pavlovi Kulíšťákovi za jejich úsilí vtisknout materiálu jedinečný vzhled a za profesionální spolupráci.

Největší dík přesto patří mojí ženě Justině a svým dětem Róze, Prokopovi, Sáře a Vitkovi. Není to žádná nadászka, když řeknu, že bez vlivu mojí rodiny bych se pravděpodobně nikdy nedostal k tématu učení venku v přírodě. Učení venku je už po nějakou dobu naší společnou cestou. Justina

mne po celou dobu psaní podporovala, byla vůbec prvním čtenářem, mnohé pasáže a výzkumy jsme spolu průběžně diskutovali a poskytla k celé publikaci fotky. Dětem děkuji, že se dokázaly smířit s tím, že si několik měsíců s tátou užijí méně zábavy.

Velkou poklonu bych chtěl složit také všem vědcům, výzkumníkům a autorům, s jejichž studiiemi a texty jsem měl možnost se při práci na této publikaci seznámit. Díky tomu jsem si mohl uvědomit, kolik výjimečných osobností z celého světa již propůjčilo část svého života snaze o lepší porozumění přínosům učení venku v přírodě a o rozšíření tohoto způsobu výuky ve školách. Ačkoli jsem se s naprostou většinou těchto lidí nikdy osobně nesetkal, jejich díla mne hodně naučila a v mnohém inspirovala.

Přes závislost této publikace na mnoha zdrojích informací a mnoha lidech, kteří mne usměrňovali, je třeba říci, že za výslednou podobu odpovídám já a veškeré nepřesnosti a nedokonalosti padají na moji hlavu.

Důležitou inspiraci pro mne vždy představovali učitelé, které znám a kteří navzdory často náročným podmínkám dnes venku pravidelně učí. Například Andrea Tláškalová ze ZŠ Zbírůh, Katka a Honza Vrtiškoví ze ZŠ Jílové u Prahy, Liběna a Tomáš Dopitovi ze ZŠ Všetín, Rokytnice, Monika Olšáková ze ZŠ Janovice, Jana Divišová ze ZŠ a MŠ Dělnická v Karvině či Marián Diviš ze SPŠ Karviná a mnozí jiní. Mým přáním bylo, aby zmapováním přínosů, překážek a příležitostí spjatých s výukou venku tato publikace podpořila větší zájem o učení venku a usnadnila dalším učitelům cestu ven.

Děkuji i vám, čtenářům, pokud jste vytrvali ve čtení až do konce. Doufám, že vás publikace inspirovala, a věřím, že společně dokážeme, aby každé dítě v naší zemi zažívalo učení venku v přírodě jako běžnou a pravidelnou součást svého vzdělávání.

Použitá literatura

- 1 Adams, E. (1990). *Learning Through Landscapes: Report on the Use, Design, Management and Development of School Grounds*. Learning through Landscapes Trust. Southgate Publishers, UK.
- 2 Alexander, R. J. (2009). *Towards a New Primary Curriculum: a report from the Cambridge Primary Review. Part 2: The Future*. Cambridge: University of Cambridge Faculty of Education.
- 3 Alexander, R. J., Flutter, J. (2009). *Towards a New Primary Curriculum: a report from the Cambridge Primary Review. Part 1: Past and Present*. Cambridge: University of Cambridge Faculty of Education.
- 4 American Institutes for Research (2005). *Effects of Outdoor Education Programs for Children in California*. American Institutes for Research: Palo Alto, CA.
- 5 Asociace lesních MŠ (2018). <http://www.lesnims.cz/> (accessed August 24, 2018).
- 6 Barfod, K., Ejbye-Ernst, N., Mygind, L., Bentsen, P. (2016). Increased provision of udeskole in Danish schools: An updated national population survey. *Urban Forestry and Urban Greening*, 20, 277–281.
- 7 Barros, R. M., Silver, E.J., Stein, R.E.K. (2009). School Recess and Group Classroom Behavior. *Pediatrics*, 123, 431–436.
- 8 Bartosh, O. (2003). *Environmental Education: Improving Student Achievement*. Evergreen State College, Olympia, WA.
- 9 Beames, S., Brown, M. (2016) *Adventurous Learning: A Pedagogy for a Changing World*. Routledge.
- 10 Beames, S., Higgins, P., Nicol, R. (2011). *Learning Outside the Classroom: Theory and Guidelines for Practice*. Routledge.
- 11 Becker, C.; Lauterbach, G.; Dettweiler, U.; Spengler, S.; Mess, F. (2017). Effects of Regular Classes in out-of-Classroom Environments on Students' Social-, and Learning- and Health Dimensions: A Systematic Review. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 14(5), 485.
- 12 Bell, A. C., Dymont, J. E. (2006). *Grounds for Action: Promoting Physical Activity through School Ground Greening in Canada*. Evergreen, Canada.
- 13 Bell, J. F., Wilson, J. S., Liu, G. C. (2008). Neighborhood greenness and 2-year changes in Body Mass Index of children and youth. *American Journal of Preventive Medicine*, 55(6), 547–553.
- 14 Bentsen, P., Ho, S., Gray, T., Waite, S. (2017). A global view of learning outside the classroom. In: Waite, S. (ed.) *Children Learning Outside the Classroom: From Birth to Eleven*. SAGE Publications.
- 15 Bentsen, P., Jensen, F. S. (2012). The nature of udeskole: Outdoor learning theory and practice in Danish schools. *Journal of Adventure Education and Outdoor Learning*, 12(3), 199–219.
- 16 Bentsen, P., Jensen, F. S., Mygind, E., Randrup, T. B. (2010). The extent and dissemination of udeskole in Danish schools. *Urban Forestry and Urban Greening*, 9, 235–243.
- 17 Bentsen, P., Mygind, E., Randrup, T. B. (2009). Towards an understanding of udeskole: Education outside the classroom in a Danish context. *Education 3–13*, 3, 29–44.
- 18 Bird, W. (2004). *Natural Fit. Can Green Space and Biodiversity Increase Levels of Physical Activity? A Report for the Royal Society for the Protection of Birds*, UK.
- 19 Blair, D. (2009). The child in the garden: an evaluative review of the benefits of school gardening. *Journal of Environmental Education*, 40(2), 15–38.
- 20 Bogner, F. (1998). The Influence of Short-Term Outdoor Ecology Education on Long-Term Variables of Environmental Perspective. *The Journal of Environmental Education*, 29(4), 17–29.
- 21 Bolling, M., Otte, C. R., Elsborg, P., Nielsen G., Bentsen, P. (2018). The association between education outside the classroom and students' school motivation: Results from a one-school-year quasiexperiment. *International Journal of Educational Research*, 89, 22–35.
- 22 Činčera, J. (2011). Vliv pobytového programu o Jizerských horách na proenvironmentální postoje a hodnoty. *Envigogika*, 6(3), 1–16.
- 23 Činčera, J. (2012). Evaluace orientovaná na uživatele: zkušenosti s pobytovým programem Člověk a prostředí. *Orbis Scholae*, 6(3), 119–134.
- 24 Cason, D., Gillis, H. L. (1994). A meta-analysis of outdoor adventure programming with adolescents. *Journal of Experiential Education*, 17(1), 40–47.
- 25 CERMAT – Jednotná přijímací zkouška 2018 (2018). <http://www.ceremat.cz/jednotna-prijimaci-zkouška-2017-1404035397.html> (accessed August 24, 2018).
- 26 Cooper, A. R., Page, A. S., Wheeler, B. W., Hillsdon, M., Griew, P., Jago, R. (2010). Patterns of GPS measured time outdoors after school and objective physical activity in English children: the PEACH project. *International Journal of Behavioral Nutrition and Physical Activity*, 7.
- 27 Coskie, T., Hornof, M., Trudel, H. (2007). A natural integration: Student created field guides seamlessly combine science and writing. *Science and Children*, 44(8), 26–31.
- 28 Coyle, K. J. (2010). *Back to School: Back Outside. How Outdoor Education and Outdoor School Time Create High Performing Students*. National Wildlife Federation, USA.
- 29 Činčera, J. (2011). Vliv pobytového programu o Jizerských horách na proenvironmentální postoje a hodnoty. *Envigogika*, 6(3), 1–16.
- 30 Činčera, J. (2012). Evaluace orientovaná na uživatele: zkušenosti s pobytovým programem Člověk a prostředí. *Orbis Scholae*, 6(3), 119–134.